

Sofia Central Synagogue and Its Musical Tradition

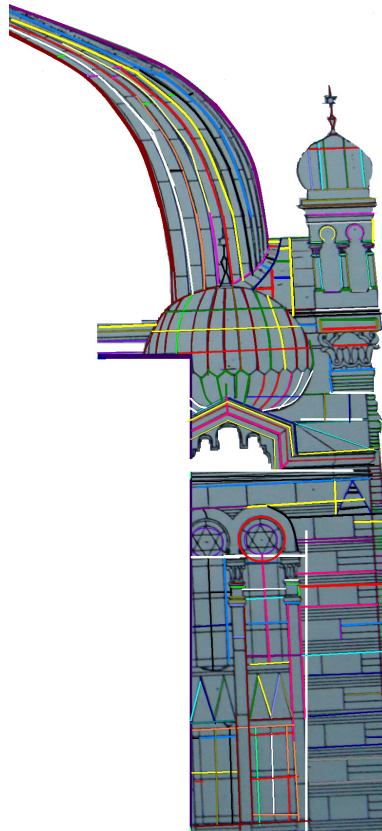
A Journey in Pictures

Sabin Levi

Софийската Централна
Синагога и Нейната
Музикална Традиция

Пътешествие в Снимки

Сабин Леви

The Jews of Bulgaria and Their Sofia Central Synagogue

The Jewish presence in Bulgarian lands has ancient roots. According to a letter from Philo to Gaius, dating from about 37-41CE, there was a Jewish settlement in Macedonia after the Roman conquest of Moesia in 15 CE and at Traice in 45 CE. The memorial stone of Archisinaagogus Joseph, A1, is from around the second century CE. It was discovered near the village of Gigen on the shore of the river Danube close to the town of Nikopol. The Latin inscription on it states:

“Josus arcisina[gogus] et
principales filius Maximini Pano-
ni sibi et Qyriae co[n]ingi svivos
[e] vo memoria[m] dedicavit”

Translation:

“Archisinaagogus Josus,
eldest son of Maximin of Panonia,
erects [this, while still] alive in
memory of himself and his wife
Quirinia”

There are records indicat-

A1. The stone of
Archisinaagogus Joseph
(replica). Jewish Museum, in
the Synagogue building.

A1. Камъкът на
Архисинагогус Йосеф
(реплика). Музей на
Еврейската История в
Синагогата.

Евреите в България и Тяхната Централна Софийска Синагога

По българските земи еврейското присъствие датира от древни времена. Има сведения че сравнително скоро след завземането на римските провинции Тракия (45 г. от н.е.) и Мизия (15 г. от н. е.) в Македония има еврейско поселение – споменато в писмо от Фило до Гайус, около 37-41 г. Мемориалният камък на Архисинагогус Йосеф, А1, датира от късен II в. от новата ера. Латинският текст на него гласи:

“Ioses arcisina[gogus] et principales filius Maximini
Panoni sibi et Qyriæ co[n]ingi svivivos[e] vo memoria[m]
dedicavit”

В превод на български:

*“Йозес архисинагогус и най-голям син на Максимин
от Панония, издига приживе за спомен за себе си и за съпруга-
та си Куириния”*

Камъкът е бил открит близо до село Гиген на брега на Дунава, недалеч от Никопол.

По времето на Византийската империя има информация за евреи-романиоти в България, през периода на VIII-IX в. от новата ера. Те се наричат романиоти защото идват от земите на ромеите (Византия). Също така много евреи се заселват в България от Западна Европа по времето на кръстоносните походи.

Съпругата на цар Иван Александър (1331-1371),

-ing a presence of Jewish Romaniots in Bulgaria during the eighth to the eleventh centuries CE. They were called Romaniots because they came from Roman lands, i.e. the Byzantine Empire. Later, in the wake of the Crusades, many Jewish refugees from Western Europe also came to Bulgaria.

The wife of Bulgarian tzar Ivan Alexander (1331-1371) was the Jewess Sara. Following her conversion to Christianity, she accepted the name of Teodora, and during her reign, influenced significantly the state affairs of her time.

The General Church Council of 1352 excommunicated Jews and heretics. They sentenced three Jews to death on fake accusations of "sacrilege with Saints". Although tzar Ivan Alexander granted them clemency, they were lynched by an angry mob.

During the final conquest of Bulgaria by the Ottoman Turks (1396) there were two independent Jewish centers, Ashkenazic and Romaniot. Sephardic Jews started coming into the country after 1494, mainly from Venice, Dubrovnik and Solun. It is interesting to note that the eminent Rabbi Joseph Karo (1522-1536) lived for thirteen years in Bulgaria. He established a yeshiva (religious school) in Nikopol and continued to write his important treatise *Beit Yoseph*.

In the 19th century, after the Russo-Turkish wars and Bulgaria's liberation, there were some Anti-Semitic riots among Bulgarians who saw the Jews as Turkish supporters. Eventually, these riots subsided.

Bulgaria, in the beginning of the 20th century, had synagogues in almost every town, including Vidin, Samokov and Plovdiv. They were more than one in Sofia as well, but almost no trace is left of them, excepting the Central Synagogue. During WWII Bulgaria allied itself with the Axis, but the tzar and the Bulgarian people did not per-

еврейката Сара, приема името Теодора при своето покръстване като оказва значително влияние върху държавния живот по онова време. Църковния събор от 1352 г. отлъчва евреите и еретиците. В резултат на него трима евреи са осъдени на смърт по изфабрикувани обвинения за кощунство със светци. Въпреки че царят ги помилва, те загиват от атаката на разярената тъпша.

По времето на окончателното турско завземане на България (1396г.) там има два независими центрове на евреиството – ашкеназийски и романиотски.

Сефарадски евреи започват да проникват в страната през 1494, главно от Венеция, Дубровник и Солун. Интересно е че в България пребивава в продължение на 13 години известният равин Йосеф Каро, (1522-1536) който основава йешива (религиозно училище) в Никопол и продължава да пише важното си съчинение *Бейт Йосеф*.

В XIX в., след руско-турските войни и освобождението на България, в страната избухват силни анти-еврейски настроения сред българското население, което ги е считало за поддръжници на турците. Постепенно тези настроения се уталожават.

В началото на XXти в. в страната има синагоги в почти всеки голям град, включително Видин, Самоков, Пловдив. В София също е имало повече от една синагога, но с изключение на централната, от тях не е останала почти никаква следа. През втората световна война България е съюзник на Остта, но българският цар и народ не позволяват нито един евреин да бъде депортиран в концлагер. За съжаление това не се отнася за единадесетте хиляди евреи от Беломорска Тракия, тогава завзета временно от България.

Цинонизмът се развива рано в България. Много хора емигрират в Израел през 1948 г. и по-късно, след падането на комунистическия строй през 1989. Сега

-mit a single Jew from the country to be deported to the death camps. Unfortunately, this did not apply to the eleven thousand Jews of Northern Greece, then invaded by Bulgaria.

Zionism developed early in Bulgaria with many Jews immigrating to Israel in 1948, and again after the fall of the Communist rule in 1989. At the present time, there are comparatively few Jews left in Bulgaria.

In 1879 the Austrian architect Friedrich Grünanger (1856-1929), was invited to Bulgaria. At first, he worked in the Directorate of Public Buildings at the Ministry of the Interior. Later, he was a city architect in the town of Razgrad and then became court architect to prince Battenberg and tzar Ferdinand. Born in Schaßburg, Austro-Hungary, (today

A3. Vienna Rathaus

A3. Виенския Ратхаус.

Sigişoara, Romania) Grünanger studied architecture in the Vienna Academy of Fine Arts (1877-1879) with the important architect Friedrich von Schmitt, A2. Schmitt is known as one of the architects of the Köln Cathedral, the Vienna Rathaus, A3, as

well as the restoration of the D'Ambroglio Basilica in Milan and the Cathedral of Pecs (Hungary). But he is mainly known as the specialist who restored the Viennese Cathedral, St. Stephen in 1872. Among his pupils were Imre Steindl (1839-1902) the chief architect of the Budapest Parlia-

еврейското присъствие в България е много малобройно.

През 1879г. в България е поканен австрийският архитект Фридрих Грюнангер (1856-1929). Той в началото работи в Дирекцията на Обществените Сгради на Министерството на Вътрешните Работи, а по-късно като градски архитект в Разград. След това е придворен архитект на княз Батенберг и цар Фердинанд. Роден във Шасбург, Австро-Унгария (днес Сигишоара, Румъния),

Грюнангер учи архитектура в Академията за Изящни Изкуства във Виена през 1877-1879 г. при известния архитект Фридрих фон Шмит, А2. Фон Шмит е прочут с това че участва като архитект при строежа на Кьолнската катедрала, Ратхаус във Виена, А3, както и реставрациите на базиликата Д'амбролио в Милано и катедралата в Печ (Унгария).

A2. Friedrich von Schmitt.

Но той е известен главно като специалистът, който реставрира виенската катедрала «Св.

A2. Фридрих фон Шмит.

Стефан» до 1872 г. Измежду неговите ученици са Имре Щайндл (1839-1902) - главния архитект на Будапещенския Парламент, А4. и Карл Трол, архитект на разнообразни сгради и църкви в Германия.

Като студент във Виена, Грюнангер се запознава със разнообразни еkleктични тенденции както и с напoравлението за истoризъм в архитектурата, тоест да се подражава на дизайна на прочути сгради от барока и ренесанса. Той също така се запознава с някои идеи на дружеството на Виенския Сецесион.

Съдружието от художници и архитекти «Виен-

-ment, A4, and Karl Troll, a noted German architect.

As a student in Vienna, Grünanger became familiar with different eclectic trends, starting with historicism in architecture – the imitation of Baroque and Renaissance designs. He also became interested in the Viennese Secession.

Breaking away from the Viennese Künstlerhaus, the Secession became an organization of artists and architects with its own eclectic stylistic beliefs. They proclaimed “freedom in art,” against historicism and many elements of the Jugendstil (Art Nouveau). They often used mosaic

A4. The Budapest Parliament.

A4. Будапешенският Парламент.

elements, employing different geometric patterns and shapes as part of external and internal decoration. One example of this “mosaic” approach is the *Majolika Haus* by Otto Wagner located in Vienna, another representative of the Viennese Secession.

At that time the so-called Moorish Revival style became popular. After its appearance in literature (for example, Washington Irving’s *Tales of Alhambra*, 1832) this style

ски Сецесион» се отцепва от традиционния «Виена Кюнстлерхаус», имайки свои доста еkleктични възгледи за «свобода в изкуството», експлоатация на художествени елементи без връзка с историята, както и някои уклони на Виенския Jugendstil (Art Nuveau). Те имат афинитет към мозайки, както и към разнообразни геометрични построения като част от външната и вътрешната декорация. Мозайки и геометрични елементи ще намерим и в Софийската Синагога. Във Виена представител на този тип «мозаечен подход» е Майолика Хаус на Ото Вагнер, още един привърженик на Виенския Сецесион.

По онова време става модерен и т.нар. новомавритански стил. Започнал с някои явления в литературата (например *Приказки от Алхамбра* от Уошингтън Ървинг, 1832) в архитектурата това е стил станал много популярен с множество прочути сгради, които го представяват. Това в общи линии е европейско-американска реплика на мавританския архитектурен стил *мудехар*, който съдържа испански и арабски елементи. В новомавританския стил излизат на мода куполи, арки, минарета, разнообразни геометрични стилизации и мозайки.

Вдъхновен от такива идеи Грюнангер заминава за България където работи около 30 години над многобройни проекти. Някои от тях са:

Разград - Мавзолей на Руските Войни (1879-1880)

Русе - Дворец на княз Батенберг, А5, А5.1

(съвместно с други, 1879-1882)

Русе - Флотска наблюдателна кула и метеорологична станция – 1883

София – Царския дворец, А6 - построен от

Софийския конак (съвместен проект, на

A5. Rousse— count Battenberg's Pallace.

A5. Русе - Дворецът на княз Батенберг.

became evident in architecture. Generally speaking, this was a European-American comment on the Moorish architectural style *mudejar*, consisting of Spanish and Arabic elements. In the Moorish Revival, modern elements incorporated cupolas, arches, minarets, various geometric stylizations and mosaics

Aware of such ideas, Grünanger traveled to Bulgaria, where he worked on numerous projects. Some of them include:

City of Razgrad – Russian Troops Mausoleum (1879-1880)

City of Rousse – Count Battenberg's Palace, A5, A5.1 (participation, 1879-1882)

Rousse – Navy observation tower and meteorological station (1883)

Sofia – Tzar's Ferdinand's Palace, A6 – enlarged from the Sofia *konak* (castle), participation, in two stages: 1880-1882 and 1893-1895.

Sofia – Yablanski family residence, A7 (1907)

Sofia Synagogue (1905-1909)

два етапа: –1880-1882 г. и 1893-1895 г.)

София – Минералните бани (съвместен проект, 1904)

София - Къщата Яблански А7 (1907 г.)

София – Софийската синагога (1905-1909 г.)

Еврейската общност в България по онова време е главно сефарадска, като в нея са се асимилирали също много ашкеназим. На мястото на сегашната синагога е имало друга, но през 1903 г. софийските евреи започват да събират пари за нова сграда и искат от Грюнангер да им предложи проект. В крайна сметка след няколко предложени проекта се приема един, който е базиран на сефарадската синагога във Виена. Построена през 1858 г. Леополдщедер Темпел е една изключителна постройка, също в новомавритански стил, работа на архитекта Лудвиг Кристиан Фридрих фон Фьорстер. А8.

А5.1. Rousse— count Battenberg's Pallace.

А5.1. Русе - Дворецът на княз Батенберг.

А8.1. Синагогата е

разрушена по време на Reichskristallnacht. ¹

¹ Reichskristallnacht – през нощта на 9-ти срещу 10-ти ноември 1938 г. германското правителство организира серия от погроми против еврейското население. Около 90 евреи са убити. Разрушени са над 1000 синагоги и хиляди магазини. 26 000 евреи са изпратени в концлагери.

A6. Sofia, tzar Ferdinand's Palace.

A6. София, дворецът на цар Фердинанд.

A7. Yablanski House, Sofia.

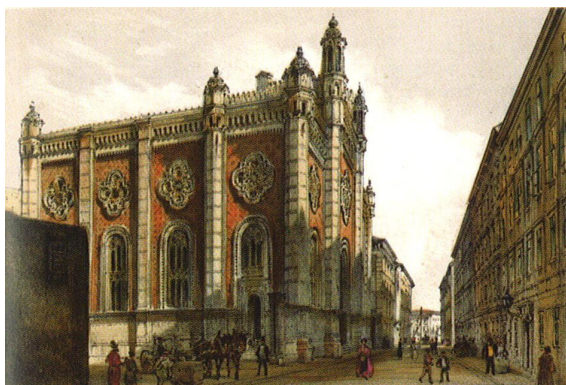
A7. Къщата Яблански - София.

Sofia Synagogue - Northern façade.

Софийска Синагога - северна фасада.

The Jewish community in Bulgaria at that time was mainly Sephardic, but there were a number of Ashkenazim who had assimilated into it. In 1903, Jews started gathering money to replace the old synagogue, which was on the site of the current one. They asked Grünanger to offer them a project. At the end, after a number of projects presented, they chose one based on the Sephardic synagogue of Vienna. Built in 1858, the Leopoldstädter Tempel was a superb achievement, built in Moorish Revival style by the architect Ludwig Kristian Friedrich von Förster. A8. This synagogue was destroyed at the Reichskristallnacht¹.

A8. Leopoldstädter Temple.

A8. Леополдщетер Темпл.

A wave of changes in the Jewish liturgy of Western Europe came in the 19th century. This also affected the inner architecture of prayer buildings. The bimah, (the raised sec-

¹ Reichskristallnacht: on this night of November 9th/10th, 1938, the German government carried out a series of raids upon the Jewish population. About 90 Jews were killed. More than 1000 synagogues were burned, together with thousands of shops. 26.000 Jews were sent to concentration camps.

През XIX в. настъпват изменения във вътрешната архитектура на молитвените сгради, която е част от глобална вълна от реформи, която засяга цялата религиозна служба. Бимата, например, (издигнатата секция в центъра на синагогата) се измества към единия край, до Арбн Акóдеш, (където се съхранява Петокнижието, Тората), както в църква. В много случаи има премахване на женската галерия също (но не в българската синагога!). Появява се своеобразна трибуна (пулпит) за проповеди на езика на локалната конгрегация, както и орган. В действителност тенденцията за историзъм започва да отстъпва едва през втората половина на XIX в. Именно тогава, при появата на споменатия Югендстил, възниква и започва да набира сила архитектурния модернизъм, чиито прояви включват и елементи на новомавритански стил.

Този стил не е бил изобретен специално за синагоги, а се налага постепенно. В действителност английският архитект Едуард Блор използва още през 1826 г.

подобни елементи в проекта на Воронцовския дворец, А9, завършен окончателно през 1846 г.

A9. Vorontzov Pallace.

A9. Воронцовския дворец.

Друг пример би бил прочутият *Иранистан*, личната резиденция на П.Т. Барнъм в Бриджпорт, Кънектикът, САЩ. Той е построен от Леополд Айдлици

-tion in the center of the synagogue) was moved to the end of the hall, as in a church. This was next to the Aron Akodesh where the Torah scroll, the Pentateuch, is kept. The women's gallery was often eliminated, although this was not the case in the Bulgarian synagogue. A pulpit appears for sermons in the local language and also an organ. In fact, the historicism in architecture starts to recede only in the second half of the 19th century. Then, with the appearance of the Jugendstil, we see the advent of modernism in architecture, including the Moorish Revival style.

Initially, this style did not emerge as an exclusive architectural style for synagogues. It was used as early as 1826 by the British architect Edward Blore in the Vorontsov Palace, A9, (this project was finally completed in 1846). Another example would be the notorious *Iranistan*, the personal residence of P.T. Barnum, in Bridgeport, Connecticut built by Leopold Eidlitz in 1848..

This gradually became the preferred style for synagogues in the 19th and the beginning of the 20th centuries. Leopoldstädter Temple influenced the Spanish Synagogue in Prague (Uhlman, 1868), and, in part, the Temple Synagogue in Cracow (Herzok, 1862). An obvious "Moorish" influence is evident in the following buildings:

The Old Dresden Synagogue (Semper, 1840) A10,

A10. The Semper Synagogue in Dresden.

A10. Синагогата Семпер в Дрезден.

през 1848 г.

A11. Isaac Wise Temple.

A11. Айзък Уайз Темпъл.

директно от Алхамбра, както и мозайки и геометрични елементи към втория етаж с ярки цветове и с голяма част от мебелировката също по проекти на Семпер. На мястото на тази синагога сега се издига Новата Дрезденска Синагога.

Айзък Уайз Темпъл в Синсинати, Охайо, A11. осветен през 1856 г. Архитектът, Джеймс Кийс Уилсън изготвя този изумителен проект под влиянието на Леополдщедер Темпел. Особено впечатление прави медалионът на главното здание, и двете «минарета».

Стилът постепенно става предпочитаният стил за синагоги през XIX-ти и ранен XX-ти век. Повлияни от Леополдщедер Темпел са Испанската синагога в Прага (Улман, 1868 г.) както и отчасти Темпел Синагога в Краков (Херцок, 1862 г.). С подчертано «мавърски» черти обаче се отличават и следните постройки:

Старата синагога в Дрезден (Семпер, 1840), A10.

разрушена през Кристалнахт.

Отвън стилът е бил главно романски, но вътре е имало колони копирани

which was destroyed during *Kristallnacht*. The exterior was mostly Romanesque but inside there were columns copied directly from the Alhambra, with mosaics and bright-colored geometric patterns on the second floor. The furniture was also partly designed by Semper himself. Today on its site is the New Dresden Synagogue.

A12. The Synagogue in Chernovtsy.

A12. Синагогата в Черновци.

The Isaac Wise Temple in Cincinnati, Ohio was dedicated in 1856. A11. The architect, James Kees Wilson, created this impressive project which exhibits the influence of the Leopoldstädter Temple. The front medallion, as well as the two “minarets” are quite impressive.

The Chernovtsy Synagogue in Ukraine (Zahariewitz, 1873). A12 was burned and partially demolished by German and Romanian troops in 1941. It had a wonderful cupola, arches, towers and numerous decorations and ornaments in the Moorish style. In its present state, the cupola is gone and, in general, has quite a different appearance.

The Dohanyi Street Synagogue I (A13) in Budapest,

Синагогата в Черновци, Украйна (Захариевиц, 1873 г.). А12. Изгорена и отчасти разрушена от немски и румънски войски през 1941 г. Тя е с прекрасен купол, арки, кулички и многобройни декорации в мавритански стил. Тя все още съществува, но куполът липсва и общия вид на сградата сега е далеч от оригиналния.

A13. Dohanyi Street Synagogue.

A13. Синагогата на улица Дохани.

Синагогата на улица Дохани в Будапеща, Унгария, позната и като *Tabakgasse Synagogue*. А13. Построена в 1859 г., тя също е дело на Лудвиг Фьорстер, архитектът на Леополдщетер Темпел. Тази сграда се прочува като един от архитиповете на мавританска фасада, с две високи кули (43 м.) и голям стъклопис отпред, два балкона и орган. На стария исторически инструмент са свирили Ференц Лист и Камий Сен-Санс, а от 1996 г. има нов инструмент, изработен от дрезденската фирма Йемлих. Органа в Българската Музикална Академия в София е също Йемлих. Недалеч от синагогата е родното място на Теодор Херцел.

also known as *Tabakgasse Synagogue* which was built in 1859, was also designed by Ludwig Förster, the architect of Leopoldstädter Temple. This building became one of the arch-types of the Moorish Façade, with two tall towers (43 meters), a stained glass window in front, two balconies, and an organ. Liszt and Saint-Saëns played the old, historic instrument, and in 1996 a new organ was built by the Dresden firm, *Jemlich*. (The organ in the Bulgarian Music Academy is also a *Jemlich*). Close to this synagogue is the birth place of Teodor Herzl.

A16. Tempio
Maggiore
Synagogue.

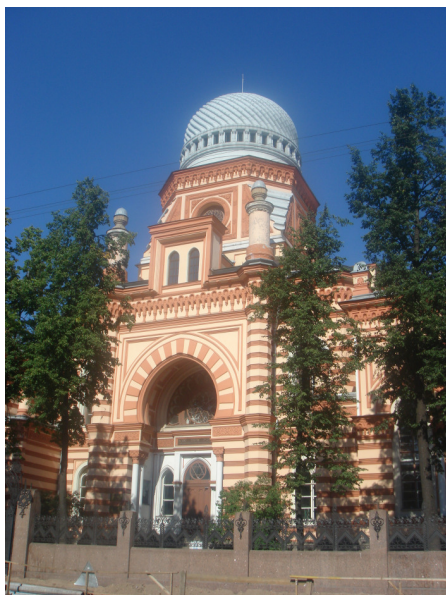
A16. Синагогата
Темпио
Маджоре.

Michelli, Falcini, and Treves were the architects of Tempio Maggiore Synagogue in Florence, Italy, A16. It was completed in 1882 with numerous Moorish characteristics. In addition to the cupola, it has towers with cupolas, horseshoe arches, ajimez windows and the characteristic horizontal “bands” of travertine and granite.

The synagogue in Sankt-Peterburg is a particularly fine example of the “Eastern” Jewish prayer temple. A17, A18.1, Known also as the “Great Choral Synagogue,” this majestic building was called a “wonderful, gorgeous seductress” by Ossip Mandelshtam.

Синагогата *Tempio Maggiore* във Флоренция, Италия, А16. Архитектите са Микели, Фалцини и Тревес. Завършена през 1882 г., тя е характерна както и със своя изявен купол така и с кулички с куполи, подковообразни арки, ахимес прозорци, както и с характерните хоризонтални «ивици» от травертин и гранит.

A17. The Great Choral Synagogue in St. Petersburg.

A17. Великата Хорална Синагога в Санкт Петербург.

Един истински «източен» пример на еврейски молитвен храм: Сингогата в Санкт Петербург! А17. Известна също и като «Великата Хорална Синагога», тази величествена постройка, наричана от поета Осип Манделщам «пищна, разкошна изкусителка» е по планове на архитекторите И. Шапошников, Л. Бахман, Н. Беноа и В. Шретер, осветена през 1893 г. В допълнение на големия купол и многобройните арки, в концепцията присъстват и ивиците от

тухли и колонадите в интериора, подковообразните арки и много други характерни елементи. Счита се, че мавританския стил е бил избран под влияние на В. В. Стасов, знаменития художествен критик.

В действителност, според Иван Калмар, «мавританския» стил при строеж на синагога се харак-

It was built by architects I. Shaposhnikov, L. Bachman, N. Benoit and V. Schreter and was dedicated 1893. Besides the cupola and many arches, the concept also includes brick bands, colonnades, and horseshoe arches. It is believed that a Moorish style was selected because of the influence of the famous art critic, V. V. Stasov.

According to Ivan Kalmar, the “Moorish” style synagogue characteristically includes the following:

1. A stone parapet with ornamental crenellations taken from, or inspired by Islamic examples
2. Horseshoe windows and/or doors
3. One or more domes, often inspired by some Eastern model like the Taj Mahal
4. Towers evoking (usually very vaguely) a minaret
5. Horizontal bands in two colors, made of brick or alternating brick and stone
6. A glazed octagonal medallion in the façade, where the rosary window would be in a church
7. Rich polychrome decorations following contemporary design books inspired by the Alhambra
8. An Ark of the Covenant [Aron Akodesh] decorated with a cornice with Orientalist crenellations similar or identical to those on the external parapet
9. Arches with multiple, often horseshoe-shaped, lobes
10. Slender pillars with floral capitals inspired by the Alhambra

All of the elements listed above appear in the Sofia Synagogue. The official laying of its stone was on the 13th of November 1905. It was completed and dedicated on the 9th of September 1909, in the presence of the Bulgarian tsar Fer-

теризира с наличието на един или повече от следните елементи:

1. Каменен парапет с орнаменти.
2. Подковообразни арки.
3. Главен купол и/или кулички които завършват с куполи (в. см. повлияни от Тадж Махал.)
4. Кулички които наподобяват (обикновено далечно) минарета.
5. Хоризонтални «ивици» в два цвята от тухли или пластове от тухли и камък.
6. «Медалион», на фасадата, най-често осмоъгълен. Може да е повече от един и да има стъклописи или прозорци.
7. Многоцветни декоративни модели, често със сложни геометрични орнаменти, вдъхновени от Алхамбра.
8. Арон акодеш често е украсен с куличка или купол (кóрнис) с орнаменти, същите или подобни на тези на външния парапет.
9. Арки украсени с една или повече подковообразни капители.
10. Малки колони с разнообразни орнаменти на цветя и растения – също заимствани от Алхамбра.

В Софийската синагога ние намираме всички тези елементи. Първият ѝ камък е положен официално на 13-ти ноември 1905 г. и тя е окончателно завършена и осветена на 9-ти септември 1909 г. в присъствието на българския цар Фердинанд, министър-председателя Малинов и много други висши лица. Главен равин по онова време е д-р Еренпрайс. Ритуала е описан от Аврам Таджер, историк на българската еврейска общност

dinand, the Prime Minister Malinov, as well as additional important attendees. The Chief rabbi was Dr. Ehrenpreis. The ritual is described by the historian of the Jewish Bulgarian society, Avram Tadjer, in his book (written in Ladino), *Notas Historikas*.

During WWII, the building's northern façade was slightly damaged as a result of the bombardment of Sofia by Allied (American and British) air force raids. At the beginning of the Communist regime, on September 9th 1944, the synagogue became less and less attended. In fact, a fictitious "renovation" was announced which further limited access to it.

After the fall of Communism on November 10th 1989, an actual renovation of the building was started and continues to the present day, sponsored in part by foreign donations.

The Museum of Bulgarian Jewish History was installed on the second floor of the synagogue in 1992. In it there are permanent exhibitions dealing with Bulgarian Jewish life and culture, from about the seventeenth century until present time. One example is the exhibition, "The Saving of the Bulgarian Jews." Bulgaria is the only country directly involved in WWII (with the exception of Denmark) that has made an effort to preserve its Jewish population.

The architectural plan of the building consists of an inner courtyard or patio area divided into two parts with some small buildings which are not connected to the main building. The only current entrance is through the patio. The main edifice has two parts – a worship hall on two levels and an additional lower structure attached to it, which is also on two levels. There is a basement with furnaces, heating installation and storage rooms.

Let's enter!

в неговата книга на ладино, *Notas Historikas*.

През декември 1943 г., по времето на втората световна война, северната фасада на сградата е леко засегната при бомбардировките на София от американските и британски войски. След 9.IX. 1944, в началото на комунистическия период в България, сградата се посещава все по-малко и по-малко. В действителност, в нея започва фиктивен «ремонт» който ограничава допълнително достъпа до нея.

След падането на тоталитаризма (10.X.1989) в сградата започват истински ремонтни операции, често финансирани от чуждестранни фондации, които продължават и до днес.

От 1992 г. на втория етаж на синагогата има Музей на българската еврейска история. Тук има постоянни изложения, които засягат живота и бита на евреите от около XVII в. досега. Тук е изложението «Спасяването на Българските Евреи». България е единствената държава в света освен Дания, която запазва евреите си невредими през Холокоста.

Архитектурният план на сградата включва вътрешен двор (патио), в две части с няколко ниски постройки без връзка с главната сграда. През този двор води единствения в момента вход. Самата сграда се състои от две части – главно молитвено помещение (зала) на два етажа и още една малко по-ниска, долепена до залата постройка (притвор), също на два етажа. Има и подземно помещение със пещи и отоплителна инсталация, както и складово пространство.

Нека да влезем!

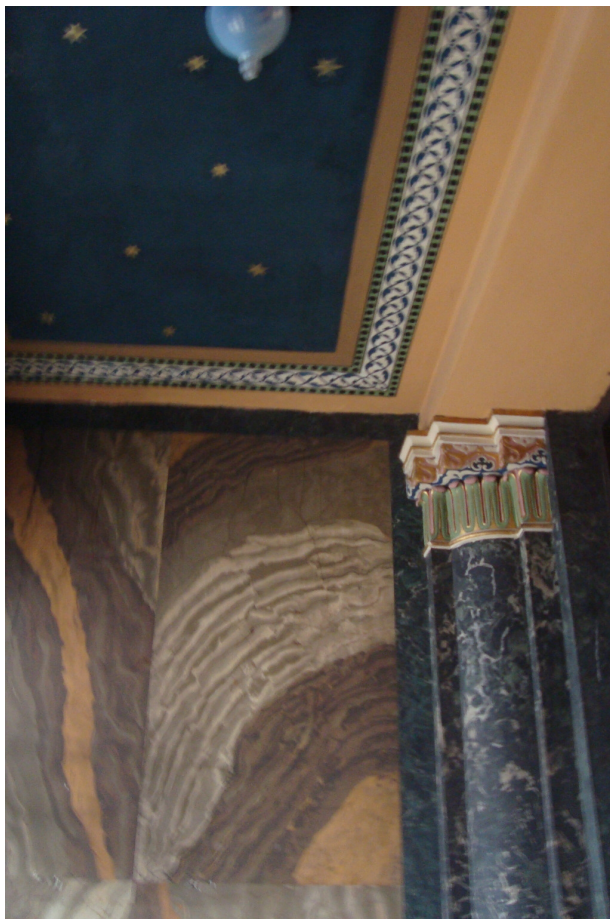
The façade has some Venetian style elements. A canopy adorned with wrought iron ornaments and multifaceted windows covers the entrance.

Фасадата на предната подстройка е с някои елементи на венециански стил, със сводести прозорци и навес, украсен с ковано желязо.

The brick bands are already obvious and so is the red cupola above the entrance with a small parapet in front.

Още тук виждаме «ивиците» от тухли и червения орнаментиран купол, пред който стои малък корниз.

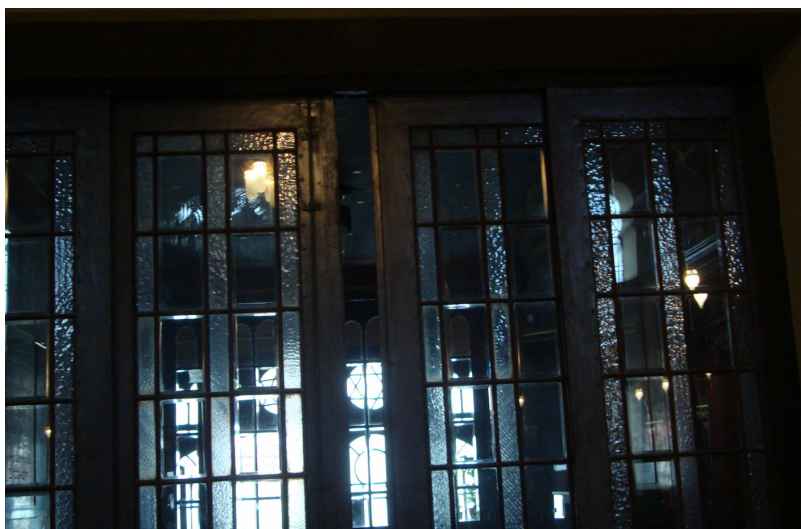
In the foyer we see the skillful use of exotic marble and ornaments.

В преддверието се забелязва умелата употреба на екзотични мрамори и орнаменти.

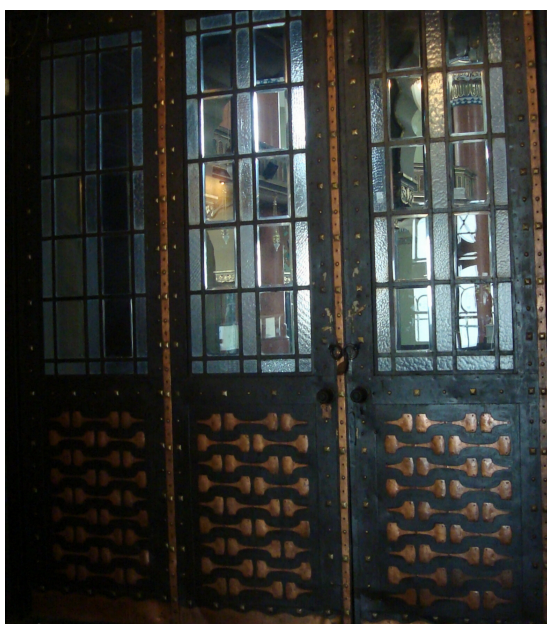
Carrara marble is used in a number of places in the structure.

На много места в сградата е използван карарски мрамор.

A look behind us,

Кратък поглед назад,

and in front of us
we see the im-
posing two-part
sliding door with
brass ornaments.

след което
право пред нас
виждаме
импозантната
двукрила
летяща врата с
медни
орнаменти.

A closer look.

Поглед отблизо.

В тази стая са двете
паметни плочи – пър-
вата гласи:

“Започната
прѣз Мѣъ Ноември
1905.

Освятена
На 9й Септември 1909 г.
прѣз царуването на
Негово Величество
Фердинандъ I^и
Царъ на Българитѣ и
Нейно Величество
Елеонора
Царица Българска»

In this room are two memorial marble plaques. On the first
one is written:

“Started
at m. November 1905.
Dedicated
On 9th [of] September 1909
during the reign of
His Majesty
Ferdinand Ist
Tsar of the Bulgarians and
Her Majesty
Eleonora
Bulgarian Tsaritsa”

The second plaque states:

“Honored for [the]
Building of [the] Central
✱ Synagogue ✱
Rabbi Dr. Mor. Ehrenpreis
Rabbi David Avr. Pipano
Israel Davichon Levy
Ezra Solomon Tadjer
Avram Davichon Levy
Ezra B. Yosif
Avram Isak Levy
Leon David Arie
Haim Isak Almoznino
Avram B. David”

На втората плоча пише:

“Заслужилитѣ за построй-
ката на Централната
✱ Синагога ✱
Равин Др^р Мор. Еренпрайсъ
Равин Давидъ Авр. Пипано
Израелъ Давичонъ Леви
Езра Соломонъ Таджеръ
Аврамъ Давичонъ Леви
Езра Б. Йосифъ
Аврамъ Исакъ Леви
Леон Давидъ Арие
Хаимъ Исакъ Алмознино
Аврамъ Б. Давидъ”

To the left are the synagogue's offices and to the right, a prayer room.

Вляво от нас са офисите на синагогата, а вдясно – молитвено помещение.

Sliding away the massive metal doors, we come to the hall's entrance section (nartica). In front we see the Aron Akodesh, with a raised bimah.

Отмествайки двете крила на масивната метална врата, ние влизаме в преддверието на залата. Пред нас е Арон Акóдеш, с издигната бимá.

A look behind us.

Поглед назад.

Some information about the building's shape and dimensions are in order. We see the octagonal main sanctuary with a small cupola on every angle and a large, also octagonal, cupola in the center. The dimensions are as follows: length and width: 26x26 meters. At each angle is a chapel, separated from the main hall by colonnades.

Ето някои данни относно формата и размерите на сградата: осмоъгълна форма на молитвената зала, със малък купол във всеки ъгъл и голям, също осмоъгълен, в центъра. Лице на залата: 26 x 26 метра. По ъглите са разположени четири «капели» оградени от основната зала с колонади.

On the second floor, which is reserved for women, there are five colonnades including the one right above the entrance. With the chapels, the building looks square from the outside. The floor and walls are covered with rich "Venetian" mosaics. The main cupola is 23 meters high on the inside with a maximum width of 19 meters. It is covered with brass and on top of it is a small tower (or lantern). The top of the lantern is 31 meters above the street level. The chandelier was made in Austria and weighs more than two metric tons, the largest chandelier in Bulgaria. The entire edifice covers 659 square meters.

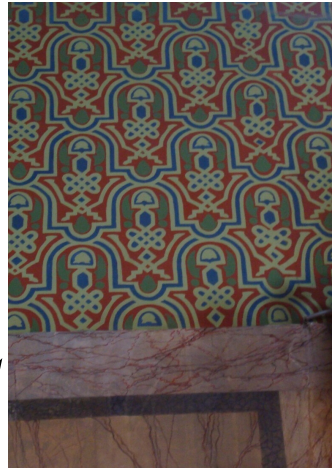
На втория етаж те са пет – включително тази над входа. Втория етаж е запазен за жени. Заедно с капелите сградата отвън изглежда квадратна. Подът и стените са украсени с пищни «венециански» мозайки. Височината на главния купол отвътре е 23 метра а широчината 19. Той е облицован с мед, а върху него има малка централна куличка (лантерна). Сградата е разположена върху 659 квадратни метра, а от тротоара до върха на лантерната е 31 метра. Полюлеят е изработен в Австрия и тежи над два тона – най-големия полюлей в България.

Various pictures of the building follow, including modern blueprints made for restoration purposes.

Следват няколко снимки на сградата, включително на чертежи, изготвени през модерно време с реставраторска цел.

Woodcarving on the benches...

Дърворезба на пейките...

...and on the Memor.

...и на Мемора.

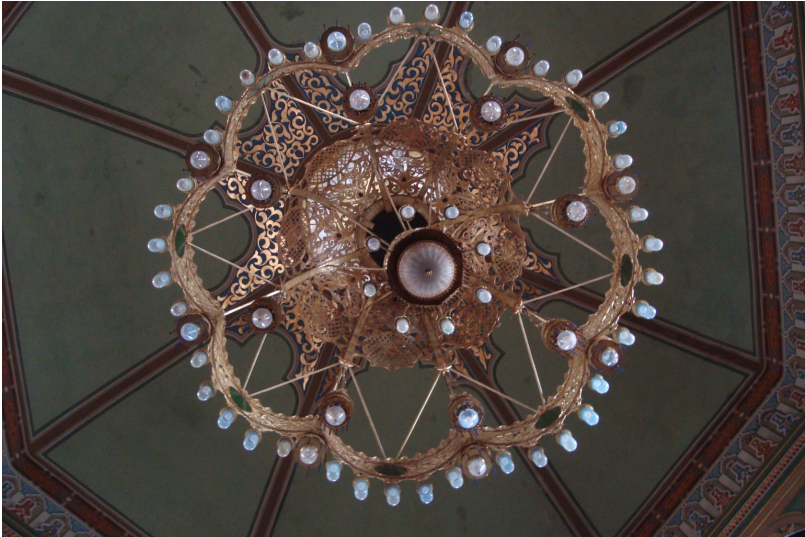
Floor mosaic.

Подова мозайка.

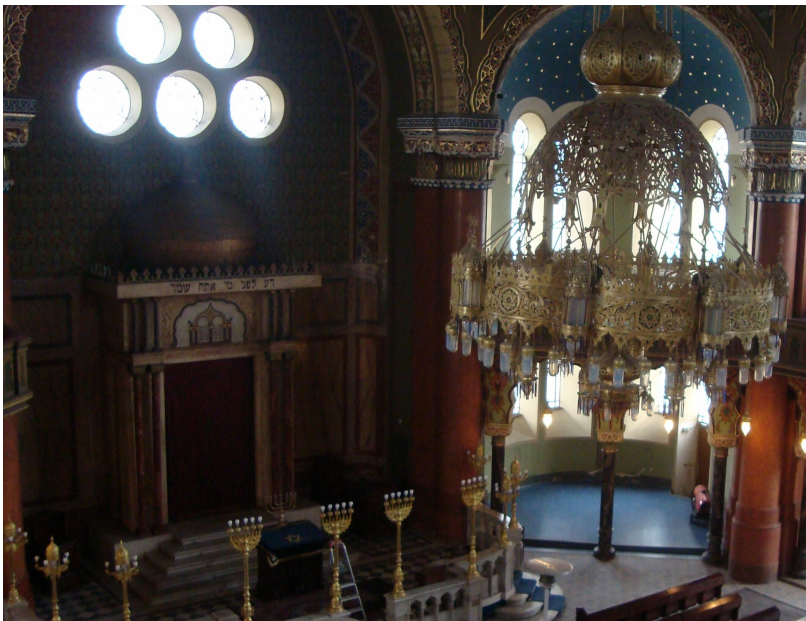
Second floor

Втори етаж

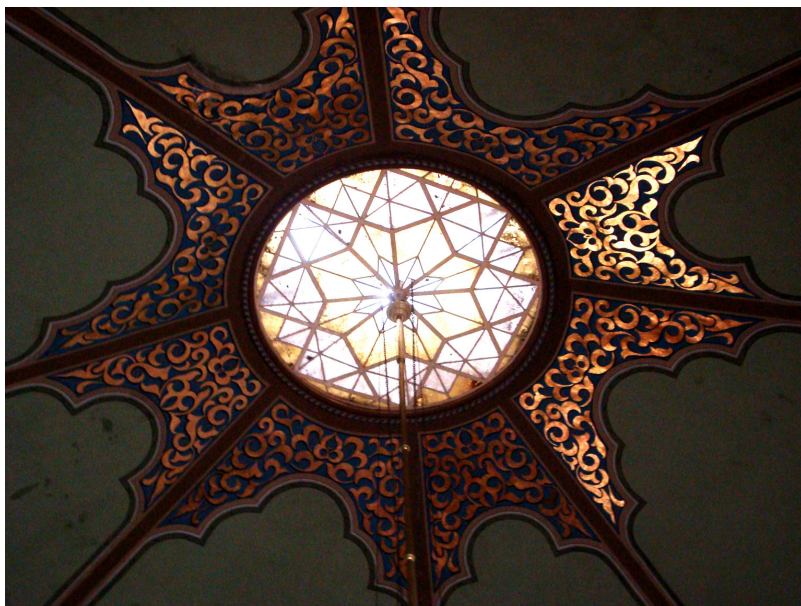

Cupola—interior

Купол - отвътре

Exterior

Външни

Northern façade

Северна фасада

These two wrought iron “minarets” are present only at the Western (entrance) façade. Uncharacteristically, they are not duplicated at the other three sides, as all other design elements are.

Тези «минарета» от ковано желязо се срещат само на западната (входна) фасада. Те не се дублирани на другите три страни, както всички други елементи на дизайна.

This cupola on the Western side is also not duplicated elsewhere. Compare to the cornice on top of Aron Akodesh.

Този купол на западната страна също не е дублиран никъде другаде. Сравнете го с корнисът на върха на Арон Акодеш.

Lantern

Лантерна

Eastern façade

Източна фасада

The Romanian church "St. Treime", visible from the roof.

Румънската църква «Св. Трейме», която се вижда от покрива.

A look to the East. The *Banya Bashi* Mosque (Mimar Sinan, 1576) is visible to the Southeast.

Поглед на изток. На югоизток се вижда джамията *Баня Баши* (Мимар Синан, 1576 г.)

The Museum in the Synagogue building

In addition to the permanent exposition, dedicated to the saving of Bulgarian Jews in WWII, there are expositions about Bulgarian Jewish artists and musicians. Examples are violinist Leon Surujon, conductor Israel Aladjem, his wife and pianist Nina Aladjem, and pianist Mati Pincas. Other people in the arts include the pianist Alexis Weissenberg, the important French artist, Jules Pascin, composer Pancho Vladiguerov and writer Elias Canetti, winner of a Nobel Prize in literature in 1981.

In Bulgaria there are more than twenty composers of Jewish descent. Among them are Peter Stoupel, Mois Aladjem, Milcho Leviev, Benzion Eliezer, Nikolay Kauffmann and Jules Levy. Among the artists are Gredi Assa, Sami Bidjerano, Ivaylo Mirchev, Solomon Solomonov and many others. Writers and poets are Valery Petrov, Haim Oliver, Haim Benatov.

Музеят в сградата на Синагогата

В допълнение с постоянната експозиция за спасяване на българските евреи, в музея има и изложения за българските-еврейски хора на изкуството: цигуларят Леон Суружон, диригентът Израел Аладжем, неговата съпруга, пианистката Нина Аладжем, пианистката Мати Пинкас. Други хора на изкуството са пианистът

Алексис Вайсенберг, големия френски живописец Жул Паскен, композиторът Панчо Владигеров както и Нобеловия лауреат по литература за 1981 година Елиас Канети. В България са известни над двадесет български композитори от еврейски произход, измежду които Петър Ступел, Моис Аладжем, Милчо Левиер, Бенцион Елиезер, Николай Кауфман, Жул Леви. Измежду художниците се открояват Греди Асса, Са-

ми Биджерано, Ивайло Мирчев, Соломон Соломонов и много други. Известни писатели и поети са Валери Петров, Хаим Оливер, Хаим Бенатов.

Portrait of composer Pancho Vladigerov (1899-1978) by Sergey Ivoylov. Oil on canvas, 138/140 cm.

Портрет на композитора Панчо Владигеров (1899-1978) от Сергей Ивойлов. Маслени бои, платно, 138/140 см.

Rimon (Torah scroll enclosure), 19th century.

Римон (в него се слага Петокнижието, Тората) XIX в.

The Sofia Jewish Choir Tradition

Bulgarian choirs started developing again in the 19th century, when musicians like Sava Dobroplodni, Dobri Voynikov and Neofit Rilsky started organizing amateur choirs. These singing societies developed repertoire consisting of both folklore and original compositions. They even started performing works of the 14th century Bulgarian composer Ioan Kukuzel.

At approximately the same time, the first Jewish amateur choirs emerged as well. One of them, "Levi'im" started singing in the old Sofia synagogue, located on the same site where the new synagogue was built. .

Mois Tzadikov

Моис Цадиков

The ensemble that performed at the dedication of the new synagogue in 1909 was "Levi'im" joined by additional singers. This was the birth date of the Jewish Singing Society, whose honorary president was Solomon de Mayo, and first choir director, Peter Rendev.

One of the singers in the society was Mois Tzadikov, a private music student of the important early Bulgarian composer, Dobri Hristov.

Later, with the aid of the Jewish Organization in Bulgaria, Tzadikov specialized in choir conducting in the Würzburg Conservatory, Germany. Returning in 1910, he became the new Sophia choir director. "I found the choir in a really beginner's level" – he wrote - "with a neophyte's zeal I commenced working to get it out of this level and to make it a

Софийската Еврейска Хорова Традиция

Българското хорово изкуство започва да се развива отново през Възраждането. Музиканти като Сава Доброплодни, Добри Войников, Неофит Рилски започват да организират любителски хорове, които изпълняват разнообразен народностен и авторски репертоар и дори започват да пеят творби на Йоан Кукузел.

По същото време се появяват и първите еврейски любителски хорове. Един от тях, «Левиим», пее по време на службите провеждани в старата софийска синагога, съществувала на мястото на сегашната.

Когато новата синагога е завършена през 1909 г., на нейното осветяване пее хор, в който участват и нови певци, в допълнение на ансамбъла «Левиим». Това се счита и за рождената дата на Еврейското певческо дружество. Негов първи почетен президент е Соломон де Майо, а първи диригент – Петър Рендев.

Един от хористите в певческото дружество е Моис Цадиков, частен ученик на Добри Христов. По-късно, с финансовата помощ на еврейската организация, Цадиков специализира хорово дирижиране във Консерваторията във Вюрцбург, (Германия) и след своето завръщане през 1910 г. става новия диригент на хора. «Намерих хора в съвсем начална фаза на развитие,» – споделя Цадиков, - «с младенчески жар аз се залових да работя за извеждането му от тази фаза и да го направя годин инструмент....»

Първият рецитал на светска музика е през 1910 г., а скоро след това хора развива впечатляващ репероар от светска музика, въпреки че едновременно с това продължава да пее по време на синагогалните служби.

capable instrument..."

Their first concert of secular music was performed in 1910 and soon thereafter the choir built an impressive repertoire, both secular and religious, always singing at services. Around that time, a harmonium appeared at the synagogue of unknown origin (the maker's plaque is missing). It is currently located in the museum. In its frequent concert activity the choir performed works, for example, by Handel, Haydn, Beethoven, Mendelssohn, Schubert, Schumann, Weber, Wagner, and Brahms. Even larger works were sung in concert: "Miriam's Victory Song" by Schubert; "The Ruins of Athens"; and "Praise of Music" by Beethoven. Religious music included Sulzer, Lewandowski, and Brandmann. The choir concertized in other Bulgarian cities, such as Varna and Shumen, and in 1935 even traveled abroad to Belgrade.

The harmonium is currently in the Museum.

Хармониума сега се намира в Музея.

In 1938 Mois Tzadikov emigrated to the USA when he was invited to start a synagogue choir in New York.

Dr. Menahem Ben-Susan, an eminent composer, conductor and pianist became the new new choir director. He was a graduate of the Vienna Conservatory where he studied composition with Josef Marx and choir conducting with Leopold Reichwein. In 1933 he returned to his

Приблизително по това време в синагогата се появява хармониум от неизвестна изработка (дъсчицата с фирмата липсва). Той е там до днес – в музея. Хорът често концертира и пее творби на Хендел, Хайдн, Бетовен, Менделсон, Шуберт, Шуман, Вебер, Вагнер, Брамс и т.н. Хорът дори изпълнява на концерт и по-значителни творби – «Победната песен на Мириам» от Шуберт, «Атинските Развалини» и «Възхвала на музиката» от Бетовен. Синагогалната им музика е от Зулцер, Левандовски, Брандман. Хорът изнася концерти и в провинцията, във Варна и Шумен, и през 1935 г. дори предприема едно международно турне – до Белград.

През 1938 г. Моис Цадиков е поканен да основе синагогален хор в Ню Йорк и емигрира в САЩ.

Новия диригент на хора, Menahem Ben-Susan Доктор Менахем Бен-Сусан е изтъкнат композитор, диригент Менахем Бен-Сусан и пианист, завършил Виенската Консерватория. Той е ученик по композиция на Йозеф Маркс и по дирижиране на Леополд Райхвайн. През 1933 г. той се завръща в своята роднина, България, и е един от основателите на Еврейското Музикално Общество.

Под ръководството на Бен-Сусан хорът достига своя зенит. През 1938 г. хорът изпълнява годишен рецитал заедно с оркестъра на Софийската Опера – и пее ораторията «Саул» от Хендел. Концертната дейност за-

birth country, Bulgaria and was one of the founders of the Jewish Musical Society.

Under Ben-Susan's guidance, the choir reached its peak. In 1938 it performed the annual recital together with the Sofia Opera orchestra and sang Handel's oratorio, "Saul". This concert was recorded by the Bulgarian radio. Their annual concert for 1940 was another important one, also recorded by the radio. In it the choir performed works by Bulgarian composers.

Ben-Susan also emigrated to the USA in 1940. In this and the next several years, tens of thousands of Jews emigrated to Israel and other countries resulting in the virtual ceasing of any choir activity. In the new, now Communist regime, the choir was rededicated, under the name, the "Jewish National Choir". Its first conductor was Israel Aladjem.

The new choir grew to over 140 people. It frequently performed at different labor related musical events in Bulgaria and even visited Romania in 1948. Following a brief hiatus, mainly as a result of the already emerging anti-minority policy by the government, the choir became active once again (1956-1961) but was finally dissolved until the end of the Communist period.

When resurrected in 1998 under the name, "Hagadah", its members, and their new music director, Benedict Molhov, were considered real followers of the "Tzadikov's choir".

Molhov was a graduate of the Bulgarian Conservatorium (now Music Academy) and a pupil of Pancho Vladiguerov. He wrote theater music and more than 300 songs for the choir. He was also successful as a soloist for the "Sofia" choir. With this choir Molhov performed many concerts, in the United States, Canada, and Japan.

After his sudden death in 2003, his son Dorian Mol-

мира в продължение на няколко години. Хорът е основан отново през 1945 в новата, вече комунистическа държава, под името «Еврейски Национален Хор».

Новият диригент е Израел Аладжем.

Новият хор се разраства до над 140 членове. Той често е канен да пее на разнообразни бригадирски и строителни проекти и дори гастролира в Румъния през 1948 г. След сравнително кратко прекъсване, в резултат на вече започващата анти-малцинствена политика на правителството, хорът успява да съществува отново за кратко време от 1956 до 1961 и е окончателно закрит в продължение на близо трийсет години, до края на тоталитарния период.

През 1998 г. хорът възобновява своята дейност под името «Агада». Членовете на този хор и неговия нов музикален ръководител Бенедикт Молхов се считат за продължители на «Хора на Цадиков» в пълния смисъл. Молхов, завършил Българската Консерватория и ученик на Владигеров, е талантлив композитор, писал музика за много театрални произведения, както и повече от 300 песни.

Той също така има кариера на певец, в хор «Со-

Choir "Hagadah" and Benedict Molhov.

Хор «Агада» и Бенедикт Молхов.

hov became the new music director.

Dorian Molhov, a violinist-virtuoso, graduated from the Conservatory of Lausanne, Switzerland, specializing in violin and choir conducting. After being deputy concert-

Choir "Hagadah" and Dorian Molhov

Хор «Агада» и Дориан Молхов

master of the Neufchatel Symphonic and Chamber Orchestra, he established a string quartet which concertized in Western Europe. He has also released a CD with this quartet.

Under Dorian Molhov's baton, the choir started growing in number once again.

Their repertoire now consists of works by a variety of composers, for

example, Handel, Mozart, Beethoven, Verdi, Gounod, Bizet, and Shostakovich. Besides singing in Bulgarian, the choir sings in Hebrew, Ladino, Old Slavonic, French, German, Italian, and Yiddish. Its accompanist is Professor Mayer Frank.

In 2009 the choir and the synagogue will turn 100. Gratefully, in spite of all hardships, the tradition of the Sofia Jewish choir lives on.

фия». С този хор Молхов гастролира в много държави, включително САЩ, Канада, Япония.

След внезапната смърт на Молхов през 2003 г. неговия син Дориан Молхов става новия диригент на хора.

Дориан Молхов, цигулар-виртуоз, е завършил Консерваторията в Лозана, Швейцария, като цигулар и диригент. След като е бил заместник-концертмайстор на Симфоничния и Камерния Оркестър на Нюшател, Дориан основава струнен квартет и изнася много концерти с него в Западна Европа. Също така има компакт-диск, записан от Българско Радио.

Под палката на Дориан Молхов, хорът започва да се разраства отново. Сега неговия репертоар съдържа творби на Хендел, Моцарт, Бетовен, Верди, Гуно, Бизе, Шостакович и т.н., Хорът пее на иврит, ладино, църковнославянски, френски, немски, италиански, идиш и други езици. Пианист на хора е Проф. Майер Франк.

През 2009 г. хорът (както и синагогата) ще стане на 100 години. Явно дори и с затруднения, тази традиция не умира.

References

Balareva, A., Jewish Singing Society in the Bulgarian Music Culture prior 9.9.1944. Jewish Bulgarian Annuary

Encyclopedia of Bulgarian Visual Art (Sofia: Bulgarian Academy of Sciences), I, p.209-210.

Kalmar, Ivan – Moorish Style: Orientalism, The Jews, and Synagogue Architecture, publication of University of Toronto, Canada

Paounovsky, Vladimir – personal communication

Vidas, S., Jewish National Choir's Place in Our Capital's Choir Art, Jewish Bulgarian Annuary

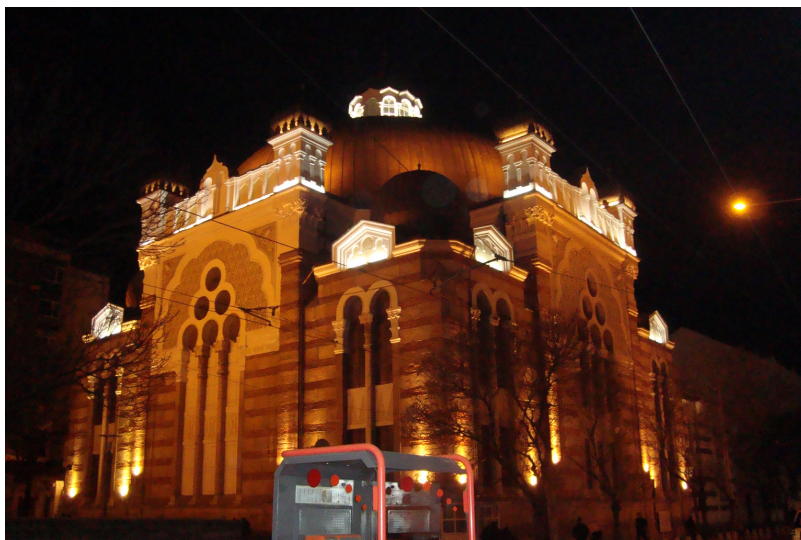
Използвана материали

Баларева, А., Еврейското певческо дружество в българската музикална култура до 9. IX. 1944 г. *Годишник на Българското Еврейство*

Видас, С., Мястото на Еврейския народен хор в хоровото изкуство на Столицата. *Годишник на Българското Еврейство*

Енциклопедия на изобразителните изкуства в България, С. ([БАН](#)) [1980](#), т. 1, с. 209-210.

Kalmar, Ivan – Moorish style: Orientalism, The Jews, and Synagogue Architecture, издание на Университета в Торонто, Канада

This person on the roof, albeit not a fiddler, wishes to thank the following people, who helped this project:

Rabbi Bohor Kahalon, Chief Rabbi of Bulgaria

Diuckal firm, Sofia, Bulgaria

Mr. Jaques Levy

Dr. Valdimir Paounovsky

Dr. Svoboda Tosheva

Prof. Rita Roth-Poisner

Mr. Mois Levi

S. L.

Този човек на покрива, макар и не цигулар, би искал да благодари на хората които помогнаха за изготвянето на този проект:

Рав Бохор Кахалон, Главен Равин на България
Фирма «Дюкал» ООД, София, България

Г-н Жак Леви

Д-р Владимир Пауновски

Д-р Свобода Тошева

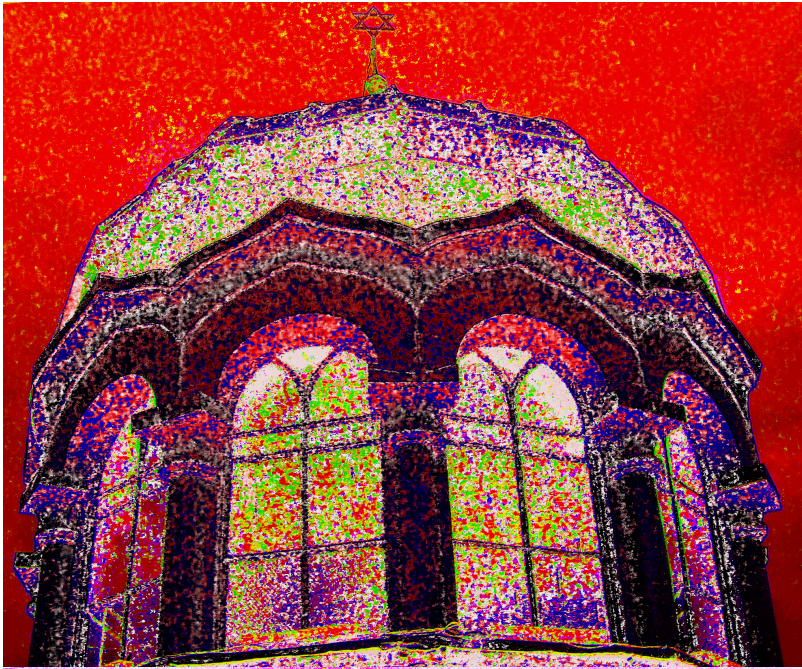
Проф. Рита Рот-Пойснер

Г-н Моис Леви

С. Л.

Sabin Levi

Sofia Central Synagogue and Its
Musical Tradition
A Journey in Pictures

Editors: Svoboda Tosheva, Rita Roth-Poisner
Cover art and book design: Sabin Levi

P U B L I S H E R

Sofia, 2009

L O G O

Сабин Леви

Софийската Централна Синагога и Нейната Музикална
Традиция
Пътешествие в Снимки

Редактори: Свобода Тошева, Рита Рот-Пойснер
Корица и дизайн: Сабин Леви

ИЗДАТЕЛ

София, 2009 г.

